

صد خانوادہ حکومتگر ایران

خاندان ابتهاج

۲

ابتهاج، ابوالحسن۔ سومین پسر ابتهاج الملک ابوالحسن ابتهاج است کہ بسال ۱۲۷۷ خ . (۱۸۹۹ م) دیدہ بجهان میگشاید ، آرشيو وزارت خارجه بریتانیا شروع کارهای سیاسی و اداری او را چنین می نویسد :

(ابتهاج نخست کار سیاسی و اداری خود را بعنوان مترجم قوای نظامی بریتانیا در گیلان بهنگام اشغال نظامی ایران در جنگ جهانی اول آغاز می کند ، تا پایان جنگ در خدمت ارتش بریتانیا بوده است . سپس به خدمت بانک شاهی انگلیس درمی آید و در شعبه آن بانک در رشت بسال ۱۹۲۰ بکار می پردازد . در اندک مدتی همه کاره بانک می شود ، بنوشته خود ابتهاج (رئیس شعبه کوچکترین مداخله در کارها و هیچگونه دخالت در معاملات نداشت) . بسال ۱۹۲۵ به تهران منتقل می شود ، بعنوان دستیار رئیس بانک شاهی ایران بخدمت خود تا ۱۹۳۶ ادامه میدهد)

ابتهاج بسال ۱۳۱۵ خ . (۱۹۳۶ م) بخدمت دولت ایران درمی آید . در وزارت دارائی کار خود را شروع میکند ، از این پس حائز مشاغل و سمتهای زیر شده است : معاون بازرسی دولت در بانک کشاورزی و شرکت های دولتی ، معاون بانک رهنی ۱۳۱۶ (۱۹۳۸) رئیس هیات مدیره بانک رهنی ایران ۱۳۱۶ (۱۹۳۸) معاون بانک ملی ۱۳۱۶ تا ۱۳۱۹ ، مدیرکل ورئیس عامله بانک ملی (۱۳۲۱-۱۳۲۸) ، سفیر کبیر ایران در فرانسه ، رئیس هیات نمایندگی ایران در کنفرانس مالی خاورمیانه در قاهره ، رئیس هیات نمایندگی در کنفرانس متشکله بانک بین المللی و صندوق تعاونی ، مستشار مدیر عامل صندوق بین المللی در واشنگتن ، رئیس اداره خاورمیانه صندوق بین المللی یول ۱۳۳۲ خ (۱۹۵۳ م) . مدیر عادل سازان ، برنامه (۱۳۳۳-۱۳۳۸) . مدیر عامل و رئیس هیات مدیره بانک ایرانیان (دیماه ۱۳۲۸) ۱ رساله (کارنامه زرین) او را چون پدر و برادر دارای گرایش شدید انگلیسی دانسته مینویسد (انگلیسها

ابوالحسن ابتهاج

اورا بعنوان فرد مورد اطمینان به اداره ثبت شرکتها معرفی ، امضایش را مانند امضای یک فرد انگلیسی قبول کردند (۱) .

استاد وزارت خارجه بریتانیا (ابتهاج راشخصی باهوش ، خوش برخورد معرفی میکند که آینده خوبی در انتظار اوست) میافزاید (ابتهاج در ۱۹۲۶ با دختر معزالدوله (تقی نبوی) ازدواج میکند او و زنش زبانهای انگلیسی و فرانسه و روسی را میدانند) سپس سفارت بریتانیا در تهران در باره اخراج او از بانک شاهی معتقد است (ابتهاج بسبب نارضایتی بانک را ترک گفت چه امید و انتظار داشت انگلیسها در بانک بین کارمند ایرانی و انگلیس فرقی نگذارند با او مثل یک کارمند هم شأن و همرتبه اداری رفتار شود و چسبون

انگلیسها در بانک شاهی باین مطلب اهمیت نمیدادند او از بانک کناره گیری کرده بخدمت دولت ایران درآمد (۲) روابط و نحوه برخورد وی با بانک شاهی تا حدی این نظرات آید میکند (۳) . از مشاغل مهم و پرسرودای وی مدیریت عامل بانک ملی ایران پس از اشغال نظامی ایران از سوی بیگانگان است مهمترین رویداد در این مورد برخورد شدید او با دکتر میلیسپو آمریکائی بود که بر اثر فشار امپریالیستها ، اختیارات مالی کشور را به او سپرده بودند که منجر به بیرون کردن نماینده دولت آمریکا از ایران شد در این پست گروهی از کاردانها و اقتصاد دیون اسیسل ملی و روزنامه نگاران ابتهاج را متهم به سوء رویه در امور پولی و مالی میدانند معتقدند از این رهگذر زیان فاحشی به اقتصادیات و پشتوانه پول ایران وارد آمده است . در بانک ملی یکی از شخصیتهای میروزکارشناسان پولی اقتصاددی عبدالحسین دانشپور بود که با انتشار پرورشورها و رساله های گوناگون بجنگ ابتهاج رفت سیاست پولی او را در بانک ملی مورد انتقاد شدید قرار داد .

۱- کارنامه زرین ۲۵

۲- Ib id

۳- سالنامه دنیا ۱۳۴۳ مقاله ابتهاج

روزنامه مرد امروز که بمدیریت محمد مسعود انتشار مییافت ابتهاج را متهم به سوء استفاده کرد نتیجه مبارزات منجر بشکایت ابتهاج و محاکمه محمد مسعود شد. جلسات محاکمه و مطالب دادستان و دفاعیات خود بسیار حقایق را روشن میکنند در این محاکمه یکی از وکلای مدافع محمد مسعود، شهید زاده شخصیت سرشناس قضائی بود.

ابتهاج همچنان در رأس بانک ملی که آنروز سیاست پولی کشور در دست این بانک بود قرار داشت تا با آمدن سپهبد رزم آرا ابتهاج از بانک کناره گرفت نخست وزیر نظامی که با اومیانه خوبی نداشت او را مأمور سفارت ایران در پاریس کرد^۱.

در سازمان برنامه دومین شغل مهم او که توأم با سرو صدای زیاد بود. مدیریت عامل سازمان برنامه بود که باشیوه قدرت طلبی او سازمان بمنابۀ دولتی در داخل بشمار میرفت ابتهاج باتمام قدرت دست به اجرای برنامه‌های هفت ساله زد شهادت اداری وی در این سمت تحسین همرا بر انگیخت نشان داد وی مرد باشخصیتی در کارهای بزرگ است اگر مسئولیتی را پذیرا میشود اختیاراتی را نیز میطلبید.

موقعیت او در بعضی از طرحها و برنامه‌ها مرهون پاره‌ای از حسن انتخابات او بود دکتر علی امینی وقتی در سال ۱۳۴۰ روی کار میآید بعنوان مبارزه با فساد گروهی از شخصیت‌های سرشناس و برجسته را بازداشت میکند با اینکه ابتهاج از دوستان صمیمی و نزدیک امینی بشمار میرفت او را بازداشت و بزندان میاندازد.

زمینه اصلی مبارزه با ابتهاج را باید از مدتها پیش جستجو کرد وقتی پیش از امینی مهندس شریف‌امامی به نخست‌وزیری میرسد احمد آرامش بجای ابتهاج رئیس سازمان برنامه و وزیر مشاور کابینه میشود آرامش در مصاحبه انگشت روی کارهای ابتهاج میگذارد او را متهم به حیف و میل بودجه سازمان برنامه و سوء استفاده از آن میکند گزارش بلند و بالایی در ۳۰ فروردین ۱۳۴۰ در این مورد به مجلس میدهد عقیده او درباره ابتهاج این میبود که وی بودجه مربوط به عمران کشور را بیهوده حیف و میل کرده است. ولی این تلاشها برای بازداشت ابتهاج بجائی نمیرسد.

پس از روی کار آمدن دکتر علی امینی دشمنان او بتکاپو میافتند. ابتهاج در ۱۷ آبان ۱۳۴۰ به بازپرسی احضار می‌شود. برخلاف انتظار همه درست در روزهایی که برای سدهایی که او ساخته جشن می‌گرفتند در روز ۲۱ آبان حکم بازداشت و زندانی او صادر می‌گردد.

ابتهاج بهنگام بازداشت پر خاشجویانه به دولت مینازد، از خدمات خود میستاید و خود را سزاوار این اتهامات نمیداند.

در باره بازداشت و اتهام وی نظرات گوناگون منجمله ماً موریت و اقدام پیگیرانه و شدید او در ادغام همه بانکها و حیف و میل در برنامه عمرانی خوزستان ، تخلف از مقررات و قوانین مصوبه در باره سازمان برنامه می شود . اما موضوع جالب اینجاست که دکتر امینی اعلام می دارد (من از بازداشت ابتهاج اطلاعی ندارم) و از این عمل ابراز تعجب و تأسف میکند در روز بازداشت (۲۴ آبان) وزیر دادگستری بعنوان بیماری سرکار خود حاضر نمی شود^۱

ماروین زونیس (Marvin zonis) استاد علوم سیاسی دانشگاه شیکاگو در این باره مطلبی نوشته که مابدان اشاره میکنیم .

این محقق ابتدا شخصیت ، مدیریت و کار آبی و درستکاری و آگاهی ابتهاج را با استناد به مذاکرات (بیست و هشتمین جلسه کنگره امریکا ، مذاکرات خصوصی ...) میسنجید ، بازداشت او را مورد نگوهر قرار میدهد سپس مدارک پرونده ، متشکله و اتهامات منتسبه را بر اثر اطلاعات احمد آرامش میداند که ابتهاج را متهم میکند که بی آنکه یک ریال حساب بخواهد درباره طرح خوزستان یک میلیارد دلار به داویدئی ، لیلینتهال و گور دون آر ، کلاب David E. Lilienthal, Gordon R. Clapp از ۱۹۵۶ م. برداشته است . زونیس این دو شخصیت تکنوکرات ارزشمند را که اجرا کننده برنامه عظیم عمرانی دره تنسی Tennessee بودند می ستاید . وقتی ابتهاج را آزاد می کنند شرط خسروج او را از ایران با ضمانت ۱۲۱ میلیون لیره معین کرده اند آرنولد بیچمن در گزارش ۲۶ سپتامبر ۱۹۶۲ خود این مبلغ را درست معادل هزینه انجام شده طرح عمرانی خوزستان میداند . ابتهاج در تمام دوره نخست وزیری دکتر امینی در زندان میماند و بزمان حکومت اسدالله علم آزاد می شود^۲

استاد امریکائی عقیده دارد که مسائل مالی اساس بازداشت ابتهاج نبوده است ، او بجهت سیاسی بزندان افتاده است . دو ماه پیش از بازداشت ابتهاج ، وی در کنفرانس بین المللی صنعتی در سان فرانسیسکو تظقی ایراد میکند . این نطق بعدها توازن سیاسی او را در ایران بهم میریزد و او را به زندان می کشاند . ابتهاج در این کنفرانس از نحوه کمک مالی دولت امریکا به کشورهای توسعه نیافته بشدت انتقاد می کند . این پولها را بیشتر صرف کارهای غیر عمرانی میداند .

۱ - روزنامه کیهان ۵۵۰۵ - ۵۵۰۲ (۱۷ آبان - ۲۱ آبان ۱۳۴۰)

مجله خواندنیها ۲۳ آبان ۱۳۴۰ - طلوع ۲۵ آبان ۱۳۴۰ (شماره ۲۵۹۷)

۲ - Political Elite of Iran , P . 67 - 2

ابتهاج عقیده دارد اگر این کمکها جنبه مقاصد امپریالیستی داشته باشد نه تنها دولتها و ملت‌ها را تقویت نمی‌کند، آن‌را در برابر افکار عمومی و ملت‌ها محکوم می‌سازد. اینچنین سیاست کمک‌مالی توأم با منافع خواسته‌ها امپریالیستی، ملت‌ها را تضعیف و اسباب سقوط دولتها را فراهم میکند.

ابتهاج در انتقاد از روش آمریکا در ایران می‌گوید:

"... تا چندی پیش مردم ایران، دولت آمریکا را دوست می‌داشتند، برای امریکائی‌ها حرمت و عزت زیادی قائل بودند بی‌اینکه امریکادر ایران دیناری خرج کرده باشد. ولی حال که آمریکا برای عمران و آبادانی ایران بیش از یک میلیون لیره پول داده است این پول‌ها نتیجه معکوس و منفی بخشیده است یعنی نه تنها این کمکها دل‌بستگی مردم ایران را به امریکائیها زیاد نکرده بلکه ایرانیان را به سیاست امریکا بدبین نموده است حتی گروهی با دیده نفرت به امریکائیها می‌نگرند"

ابتهاج از سخنرانی خود چنین نتیجه‌گیری می‌کند:

"انقلاب اجتماعی و سیاسی ملت‌ها در برابر روش امریکایک تظاهر مایوسانه توأم با بدلی و بی‌اعتمادی نسبت به سیستم‌های ناشایسته خویش است چه دیده می‌شود امریکا بجهاتی همواره مدافع این نظام‌های ورشکسته می‌باشد"

پیغام امروز با اشاره به این سخنرانی توقیف ابتهاج را یکنوع (قدرت نمائی) مینویسد و معتقد است وی جزء (نامزدان نخست وزیری بوده است)^۲.

بهر حال اینچنین مرد شماره یک اقتصادی ایران و یاقبول استاد علوم سیاسی دانشگاه شیکاگو (نخست تکنوکرات ایرانی) در روزیکه الموتی وزیر دادگستری بعنوان بیماری به وزارتخانه نمی‌آید، با نظر بنی فضل دادستان دیوان کیفری نصیری باز پرس در ۲۱ آبان ۱۳۴۰ (۱۰ نوامبر ۱۹۶۱) به زندان میرود.

براین بازداشت بیشتر جرایم و شخصیت‌های سیاسی اعتراض کردند. حتی خود دکتر امینی در مصاحبه مطبوعاتی ۲۴ آبان در سنگاری و صداقت ابتهاج رامی‌ستاید^۳.

69 ، 68 ، Ibid 1 -

(سافرانسیسکو کنفرانس صنعتی بین‌المللی - برنامه برای رشد اقتصادی) سپتامبر ۱۹۶۱ صفحه ۴

۲ - پیغام امروز شماره ۵۱۸ - ۲۱ آبان (خبرگزاری فرانسه)

۳ - مجله فردوسی شماره ۵۱۸ - ۳۰ آبان ۱۳۴۰ - پیغام امروز ۲۵۸۷

۴ - تهران مصور، مرد مبارز، صبح امروز، اطلاعات، سپید و سیاه، فردوسی، خواندنیها، فرمان، پیغام امروز، تهران اکونومیست... (۲۱ آبان - ۳۰ آبان)

اما بعضی معتقدند پاره‌ای از کارهای ابتهاج در سازمان برنامه خالی از زیان نبوده است ، از اینجمله دخالت دادن انگلیسها و عملیات شرکت معروف جان مولم با سابقه امپریالیستی در ایران بوده است . در جلسه ۲۳ اسفند ۱۳۳۴ حائری زاده نماینده مجلس و در جلسه ۲۸ بهمن ۱۳۳۴ سناتور دیوان بیگی نطق شدیدی علیه ابتهاج میکند و عملیات جاسوسی و امپریالیستی جان مولم را یاد آور میشود ^۱ .

بعد از فروافتادن ابتهاج از سازمان برنامه دولت امریکا اورا نامزد ریاست هیأت راه برزان اقتصادی آمریکا در الجزایر (در حکومت بن بلا) میکند ولی دولت ایران این پیشنهاد را رد مینماید ^۲ .

ابوالحسن ابتهاج هم اکنون رئیس هیئت مدیره بانک ایرانیان است این بانک با همکاری و شرکت بانک معروف امریکائی (فرست ناشنال سیتی بانک) به کار خود ادامه میدهد ، ابتهاج از سرمایه داران و بانکستهای معروف بشمار میرود و در شرکتهای بانکهای خارجی سهام و سرمایه هنگفتی دارد ^۳ .

ابتهاج ، دکتر آذر - خانم دکتر آذر ابتهاج (صنایع) به سال ۱۳۰۶ خ (۱۹۲۷ م .) در خانواده ای متمکن در بابل پاجهان میگذارد . تحصیلات اولیه خود را در زادگاهش انجام

میدهد . فارغ التحصیل دانشکده دندانپزشکی از دانشگاه تهران است . در ۱۳۲۹ وارد خدمات دانشگاهی میشود .

خانم آذر (بیوه عروسی و بیوه مهندس) بود (در سال ۱۳۳۵ با ابوالحسن ابتهاج ازدواج میکند) .

دکتر آذر ابتهاج از زنان برجسته جامعه ما بشمار میرود عضو سازمان شورای زنان ، استاد دانشکده دندانپزشکی ، مدتی نیز مدیر مسئول مجله دندانپزشکی بود ، عضو هیئت مدیره بانک ایرانیان و مدیریت کلوب بولینگ را عهده دار است . بهنگام بازداشت شوهرش مدیریت امور بانکی را عهده دار شد و از عهده دار آن

خانم دکتر آذر ابتهاج

۱ - جنبش ملی ایران ۱۷ - ۳۱

۲ - Ibid

۳ - Iran Almanac, P. 346, 292

برآمد. باشهامت از همسرش دفاع کرد^۱. عروضی معاون وزارت بازرگانی پسر اوست.

ابتهاج ، احمد علی

مهندس احمد علی ابتهاج در ۱۲۸۹ خ (۱۹۱۱ م) پابجهان میگذارد . تحصیلات دانشگاهی خود را در تهران ، فرانسه در رشته راه و ساختمان بپایان میرساند . سپس وارد فعالیت اقتصادی در بخش خصوصی میشود . پس از اندک مدتی در شمار سرمایه داران و مدیران نام آورو فعال اقتصادی کشور در میآید .

وی از گردانندگان شرکتهای و مؤسسات تولید و ساختمانی ، سیمان تهران ، سیمان شمال ، سیمان دماوند ، شرکت ایرانیت ، شرکت بیرفارب ، شرکت ساختمانهای کشور است وی در ایجاد کارخانجات و پلها و ساختمانهای معظم و بزرگ نقش اساسی داشت . ساختمان شرکت معظم سامان که مدرنترین و مجهزترین و بزرگترین ساختمانهای کشور بر بنیاد اصول علمی و فنی میباشد از کارهای اوست مهندس ابتهاج مدتی نیز رئیس فدراسیونهای وزنه برداری و شمشیر بازی کشور بود .

وی در جمعه ۳ اردیبهشت ۲۵۳۵ امسال بر اثر حادثه اتوموبیل در جاده چالوس در میگذرد . و همراهان توی خواهر زاده اش پروین قدس جورابچی و دو فرزند او و راننده اش بودند که همانجا جان میسپارند .

رسیدن خبر مرگ او گروههای مجهز امدادگر غواصی و رنجرها از سوی سازمانهای مختلف راه میافتند ولی جسد او در میان امواج عمیق و خروشان بدست نمیآید .

مهندس ابتهاج ابتدا با هماعلم از دواج میکند چند ماه پیش از مرگش هماعلم در میگذرد . مهندس خسرو ابتهاج یکی از مدیران برجسته پیشین سازمان برنامه که هم اکنون در بخش خصوصی فعالیت وسیع دارد پسر اوست^۲ .

ابتهاج ، (سایه) ، هوشنگ

هوشنگ ابتهاج متخلص به سایه فرزند آقا خان ابتهاج نواده ابتهاج الملک در ۱۳۰۶ خ (۱۹۲۷ م) در رشت متولد میشود . وی از شاعران نامدار معاصر بشمار میرود . (اکواف ایران) معتقد است او در میان طبقه جوان موقعیت خوبی دارد . بزبانهای انگلیسی و فرانسه نیز بقیه در صفحه ۷۹۴

۱- رجال زیر ذره بین ۸۹ ، خدمتگزاران ملک و ملت ۵۲

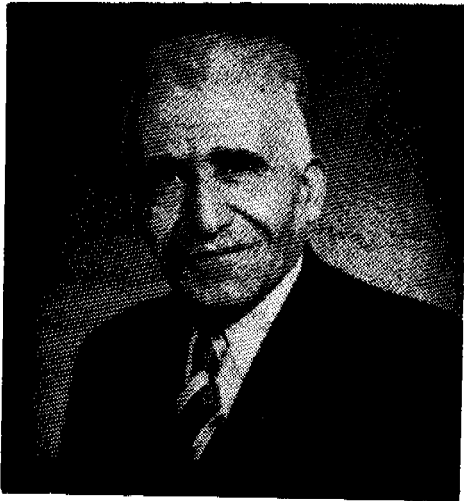
۲- مجله اکونومیست شماره ۱۱۴۱ - ۱۱ اردیبهشت ۲۵۳۵ ، خواندنیها شماره ۶۱-۱۷

اردیبهشت ۲۵۳۵ ، روزنامه کیهان ۹۸۴۴ - ۴ اردیبهشت ۲۵۳۵ .

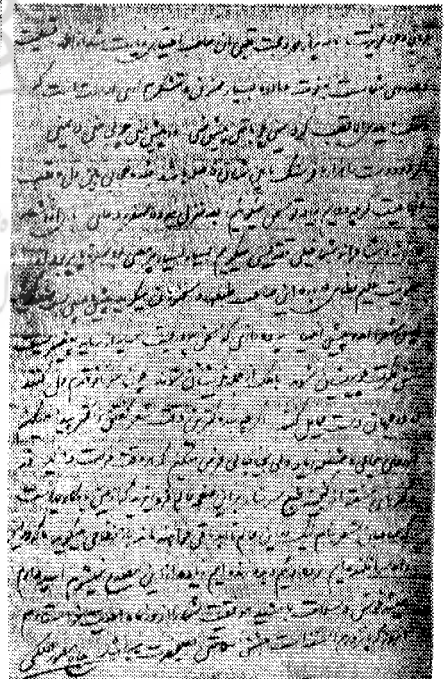
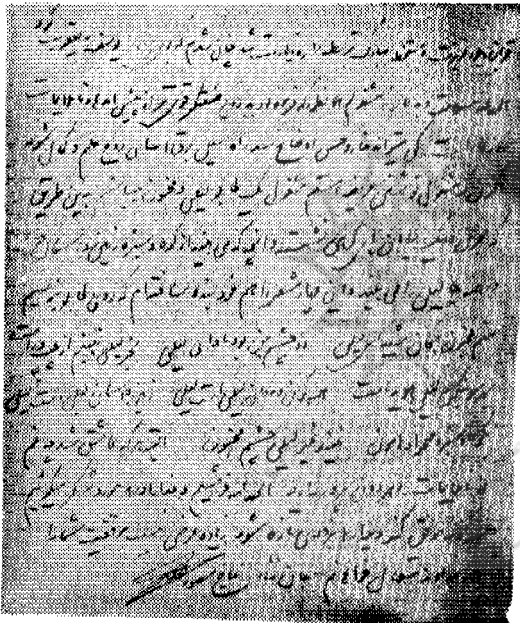
سه نامه

از استاد مصوّرالملکی

جناب آقای مدیر محترم و دانشمند
مجله گرانمایه و گرانقدر وحید .

سه نامه از استاد مصورالملکی
اصفهانی ، استاد هنرمند و والاگهر و
نقاش نام آور که در سالهای ۱۳۳۲ و
۱۳۳۳ خورشیدی از اصفهان خطاب
بما اینجانب بذل علیشاه عرفان پناهی
بداکینا و (در اقیانوس ساکن) فرستاده اند
ارسال خدمت میشود .

نقل و چاپ این نامه ها ، یاد استاد مصور
الملکی را در خاطر هازنده می کند و نمونه خط
ایشان هم در آن مجله ارزشمند بیادگار میماند
خداوند استاد را سلامت بدارد و این مکتب
را زنده و متعالی نگاهدارد . ان شاء الله .
از لوسر ولی - کالیفرنیا - بذل علیشاه
عرفان پناهی .

شرکت ملی گاز ایران

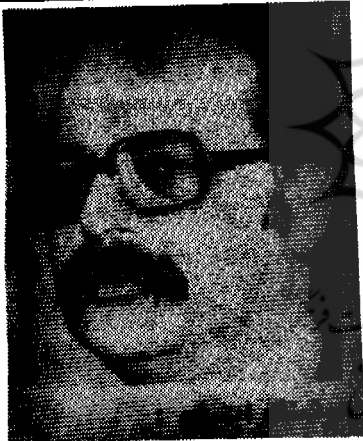
اطلاعیه

بمنظور رعایت موازین ایمنی با اطلاع عموم مشترکین گاز طبیعی میسراند که قبل از تهیه مشعل گاز سوز برای دستگاه حرارت مرکزی ساختمان خود توجه داشته باشند که این مشعلها بایستی مجهز به کلیه وسائل ایمنی مورد قبول شرکت ملی گاز ایران بوده و مشخصات وبرگ آزمایش آنرا که توسط یکی از مؤسسات معتبر کشورهای سازنده صادر میگردد از طریق فروشنندگان مشعل تهیه و قبل از شروع بهره برداری باین شرکت ارائه دهند .

منطقه گاز تهران

نامه‌ای دیگر از استاد مصورالملکی

بغیه از صفحه ۷۹۲

آشنا است ، تذکره شعرای معاصر نیز از چیرگی او به سرودن شعر قدیم و جدید یاد میکند . معروفترین آثار او پنج مجموعه اشعار است ۲ .

خاندان ابتهاج با خاندانهای قوام وثوق ، منصور ، امامی خوئی ، آشنیانی ، اعلم ، صفاری ، نبوی ، پیرنیا ، موقر و سمعی ... پیوند سببی دارند .

